

تجلی فرهنگ و هویت بومی مازندران در بناهای شاخص (نمونه موردی: بوستان ولایت، شهر ساری)

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۱/۲۱

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۱/۱۹

کد مقاله: ۹۲۵۶۳

پیمان غضنفری^{۱*}، آزاده آرزو^۲

چکیده

از گذشته تا به امروز معماری هر سرزمینی، ریشه در هنر و فرهنگ آن سرزمین دارد و ادراک انسان از هر محیطی، تابع فرهنگ او به حساب می آید. هنر معماری به عنوان یک پدیده اجتماعی موجب برپایی بسیاری از سنت های گرانقدر می شود. این سنت ها در پیدایش معماری بومی نقش به سزایی دارند، در واقع معماری بومی از بطن یک جامعه رشد پذیرفته و در طی زمان خود را با شرایط اقتصادی و اقلیمی منطبق می کند. با این حال امروزه با تغییر سبک زندگی و همچنین مصالح مورد استفاده، موجب از بین رفتن هویت بومی در بناهای شاخص شده است؛ که شهر ساری از این روند مستثنی نبوده و ما شاهد بی هویتی بناهای این شهر بوده ایم. این مطالعه به روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از شواهد و اسناد کتابخانه ای و میدانی، با هدف کنکاش موشکافانه و شناخت یکی از فضاهای شاخص شهر ساری، مجموعه بوستان ولایت انجام شده است. عناصر هویت مازندرانی در این مجموعه جست و جو شده و بازتاب آن بررسی شده است. نتایج حاصل از مطالعه بوستان ولایت، حاکی از آن است که تجلی حاصل از به کارگیری عناصر معماری گذشته در طراحی این مجموعه به خصوص در بناهایی همچون موزه ها و طراحی مجدد خانه های سازمانی و تبدیل آن ها به مکان هایی با کاربری فرهنگی کاملاً مشهود است.

واژگان کلیدی: فرهنگ، هویت، معماری بومی، ساری، بوستان ولایت.

۱- دانشجوی دکتری معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان، pamdesigners@gmail.com

۲- مربی، موسسه آموزش عالی صنعتی مازندران بابل.

۱- مقدمه

موضوع هویت و به ویژه هویت آثار انسانی که مبین هویت انسان نیز هست، موضوع مورد توجه امروز بسیاری از دست‌اندرکاران رشته‌های اجتماعی، شهری، هنری، معماری و فرهنگی است (نقی‌زاده، ۱۳۹۳: ۱۰۵). فرهنگ هر جامعه تجلی یک نظام اجتماعی می‌باشد و هنر و دانش چشم انسان را به این تجلی باز می‌کند. عوامل بسیاری وجود دارند که بر یک اجتماع تاثیرگذار هستند. یکی از این عوامل معماری بناهای یک منطقه است که از گذشته تا به امروز بازتابی از نحوه زندگی افراد را به نمایش می‌گذارد. در واقع با بررسی آثار معماری می‌توان به بسیاری از این نمونها پی برد. در کشور ما ایران با گذر زمان، وجود هویت و فرهنگ اقلیم کم‌رنگ شده و استان مازندران نیز از این گزند در امان نبوده‌است. حال که به این موضوع پی برده شده‌است، می‌توان از نابودی بیشتر هویت در بناها جلوگیری کرد. بدین‌صورت که عناصر شاخص فرهنگ و هویت اقلیمی و اجتماعی استخراج شده و از آن‌ها در بسیاری از بناهای در دست اقدام امروزی، استفاده کرد.

شهر ساری در استان مازندران که دارای پیشینه تاریخی ۶۰۰ ساله می‌باشد، دارای نقاط شاخصی است که به این شهر هویت بخشیده‌است و شناسه این شهر می‌باشند. در واقع هنگامی که نام ساری برای ساکنین شهر به میان می‌آید، این شناسه‌ها در ذهن‌ها نقش می‌بندند. هر یک از این نقاط، دارای عناصری هستند که آن‌ها را شاخص کرده و در اذهان عمومی خاطره‌انگیز است، که در این مقاله به بررسی و شناسایی این عناصر پرداخته می‌شود. با این هدف، این مطالعه می‌کوشد تا هویت بومی استان مازندران از جمله برون‌گرایی، تهویه طبیعی، فرم سقف، تزئینات و سایر موارد را در نمونه موردی بوستان ولایت مورد تحلیل قرار دهد. این مطالعه از آن جهت حائز اهمیت است که با واکاوی نمونه بناهای موجود در اقلیم معتدل و مرطوب مازندران، به بازشناسی و بازخوانی عناصر یادآور اقلیم در بوستان ولایت می‌پردازد تا برای توجه بیشتر به این مهم انگیزه ایجاد کند.

۲- پیشینه تحقیق

نقی‌زاده (۱۳۹۳) در کتاب خود با عنوان "هویت شهر" که از ۶ فصل تشکیل شده‌است، ابتدا تعریف اجمالی از شهر ارائه داده و سپس فضا و مکان و هویت و عوامل شکل‌دهنده و مراتب آن را مورد بررسی قرار می‌دهد. در قسمت‌های بعدی، عوامل و مولفه‌های موثر در هویت شهر را شرح می‌دهد که شامل عوامل فکری، عوامل فرهنگی و عوامل کالبدی می‌باشد. وی در بخش آخر کتاب به جلوه‌های ظهور هویت می‌پردازد که در این بخش در مورد تمامی عناصر و معیارهای شهر از جمله بستر طبیعی و سبک‌های معماری آن‌ها، اشکال و فرم‌های خاص، مباحث تاریخی شهرها، آئین‌ها و ... تحلیل آمده‌است.

مهدوی‌نژاد گودرزی و مهدی‌نژاد درزی (۱۳۹۳)، در مقاله خود با عنوان "ارتقاء حس تعلق به مکان مبتنی بر بازشناسی هویت معماری بومی مازندران" در نهمین سمپوزیوم پیشرفت‌های علوم و تکنولوژی، شاخصه‌های معماری بومی مازندران را به طور مفصل بررسی می‌کنند و مولفه‌های آن را بر می‌شمرند. نویسندگان معتقدند که توجه به هریک از مولفه‌های معماری موجود در طراحی بناهای این منطقه می‌تواند عاملی جهت ارتقاء حس تعلق ساکنان آن به "مکان" باشد و عدم توجه به آن مقولات، عامل بروز حس بی‌هویتی در افراد می‌شود، که نتیجه آن بروز ناهنجاری‌های رفتاری، جامعه‌ای ناسالم و فردگرایی می‌شود.

نعمت‌الهی و نصیری هندخاله (۱۳۹۴)، در مقاله‌ای با عنوان "تاثیر فرهنگ بر معماری و شهرسازی بومی" در همایش ملی معماری و شهرسازی بومی، می‌کوشند تا در این مطالعه در شناخت موشکافانه مبانی فرهنگی به کار رفته در معماری بومی به عنوان کاری هرچند کوچک، در حوزه ساخت‌وساز کشور، زمینه‌سازی برای تدوین یک رونوشت ملی معماری همسو با فرهنگ ایرانی باشد. هدف، راهنمایی معماری ایران به سوی یک معماری اصیل و با هویت خودمختار و متکی بر میراث معماری گذشته خود است و با احترام به گذشته، از سنت‌های آن درس می‌گیرد و به دنبال یافتن مفاهیمی از فرهنگ ایرانی و بیان آن در قالب کالبد معماری باشد. نتایج این مطالعه شامل راهکارهایی به منظور ارتقای معماران برای خلق فضای منطبق با فرهنگ بومی ارائه گشته است.

صفری و شرافتی مقدم (۱۳۹۴)، در مقاله خود با عنوان "فرهنگ و نقش آن در شکل‌گیری معماری" در دومین همایش ملی معماری، عمران و توسعه نوین شهری، معتقدند که فرهنگ ما نتیجه برخورد انسان با طبیعت طی وقوع حوادث متعدد در طول تاریخ است و یکی از راه‌حل‌های پایداری اصالت هر جامعه در حفظ نشانه‌های فرهنگی، چه در پوشش‌ها، گفتار و رفتار و چه در سبک، معماری است. در این مطالعه آنچه به عنوان معماری یک سرزمین عنوان می‌شود، در حقیقت چیزی نیست جز تجلی تعامل الگوهای فرهنگی مردمان یک بوم با مختصات محیط طبیعی. انتخاب‌های خاصی که جامعه روا و عرف می‌شمارد مظهر فرهنگ آن جامعه است. در حقیقت یکی از راه‌های بررسی فرهنگ نظر کردن به عام‌ترین انتخاب‌های جامعه است.

طالی (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای تحت عنوان "معماری و فرهنگ بومی مازندران در ارتقاء کیفیت محیط انسان‌ساخت" در اولین کنگره بین‌المللی معماری هدف، با بررسی فرهنگ و معماری بومی و کیفیت محیط انسان‌ساخت، تاثیر فرهنگ و معماری را در ارتقاء ارزش‌های کیفی محیط انسان‌ساخت بررسی می‌کند. از آنجا که معماری بومی هر منطقه، تاریخ کاربردی به حساب می‌آید و

در طول تاریخ دست‌خوش پدیده‌های دگرگون‌کننده بوده‌است، اما توانسته هویت ویژه خود را حفظ کند و نمایانگر آداب و رسوم، روحیه و احساسات، اندیشه و عقیده، ذوق و سلیقه است. نتایج حاکی از آن است که معماری می‌تواند تاثیر بسزایی در توسعه فرهنگ جامعه داشته باشد. درواقع با ایجاد شرایطی جهت توسعه موضوعات نقد معماری به جامعه، می‌توان انتظار داشت تا مردم نسبت به ویژگی‌های بصری محیط اطراف خود حساس‌تر شده و دانش و سلیقه خود را در انتخاب محیط زندگی و همچنین ساخت آن ارتقا دهند. درواقع مردم می‌توانند در حوزه اختیارات خویش با بهره‌گیری از نتایج کاربردی در خلق معماری با هویت بکوشند و با بهره‌گیری از معیارهای فرهنگی کیفیت محیط زندگی خویش را ارتقا بخشند.

آزادی سرور و شعبانی (۱۳۹۶)، در مقاله‌ای با عنوان "بررسی تاثیرات فرهنگی در شکل‌گیری فضاهای معماری (نواحی مرکزی ایران)"، در کنفرانس بین‌المللی تازه‌های مدیریت شهری، آثار و فرهنگ معماری گذشته ایران در نواحی مرکزی را مورد بررسی قرار می‌دهند. همچنین در این پژوهش سعی شده است با ریشه‌یابی در فرهنگ و معماری این نواحی به نتایجی برسد. خصوصیات الگوهای معماری نواحی مرکزی را می‌توان چنین بیان کرد: تقارن در بناها؛ درونگرایی؛ بعد چهارم در بنا؛ حداقل کردن روزنه‌های بیرونی؛ سادگی در عین پیچیدگی؛ هندسه چلیپایی؛ نشانه‌های شهری مانند بادگیر؛ دیوارهای بلند جهت سایه‌اندازی؛ انعکاس ارزش‌های فرهنگی؛ نظم در عین بی‌نظمی؛ وحدت در عین کثرت؛ مرکزیت؛ حریم می‌باشد. این مطالعه می‌کوشد تا با تکیه مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی به بررسی فرهنگ و عوامل موثر در آن بپردازد و همچنین از نظر هدف، پژوهشی کاربردی و از نظر ماهیت و روش تحقیق نیز پژوهشی تحلیلی-توصیفی محسوب می‌گردد.

۳- روش تحقیق

با گذشت زمان و فقدان حضور معماری بومی در شهر ساری، می‌توان تاثیرات منفی این جای خالی را در ارائه معماری سطح شهر مشاهده کرد. از این رو پژوهش در مورد چگونگی به‌کارگیری دوباره عناصر بومی در بناها می‌تواند گام مثبتی در عملیاتی شدن این مسئله باشد. مطالعه حاضر با استفاده از جمع‌آوری اسناد و مدارک کتابخانه‌ای از عناصر مورد استفاده در معماری بومی مازندران و مشاهده میدانی، به بررسی توصیفی-تحلیلی عناصر موجود در بناهای مجموعه بوستان ولایت می‌پردازد.

۴- ضرورت از انجام تحقیق

تحولات زندگی باعث بسیاری از دگرگونی‌ها در طریقه زندگی انسان شده‌است که موجب تغییرات قابل توجهی در حوزه هنر و معماری گشته است. با توجه به اینکه معماری بازتاب کالبدی زندگی انسانی به حساب می‌آید، بواسطه این تغییرات، سبک زندگی نیز دست‌خوش تغییراتی شده‌است؛ که این برخی از این تغییرات گامی در جهت اتفاقات مثبت نبوده‌اند. یک جامعه، جدا از سیر سریع تکنولوژی و تحولات جهانی، به ارتباط با اقلیم و عوامل طبیعی پیرامون خویش نیازمند است و معماری می‌تواند این نیاز را برآورده کند. درواقع با اجرای معماری بومی، بسیاری از نمادهای فرهنگی و فرهنگ اقلیمی جامعه در زندگی اجتماع بازتاب پیدا می‌کند.

۳- ادبیات پژوهش

در دوره‌های زمانی مختلف، ایجاد فضاهای معماری با کاربری و کالبد مختلف و همچنین ایجاد فضاهایی جهت آسایش مردم از جمله وظایف معمار به حساب می‌آمده است. درواقع این معماران بودند که فضای اجتماعی یک جامعه را در کنار تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران تشکیل می‌دادند؛ اگرچه که این تشکّل با بسیاری از محدودیت‌ها همراه بوده است. با گذشت زمان و پیشرفت تکنولوژی و افزایش جمعیت شهرنشینی، بسیاری از اصولی که معماران در جوامع مختلف مورد عنایت قرار می‌دادند را کم‌رنگ کرده‌است. در نتیجه امروزه بناهایی با فرهنگ مطلقاً نامشخص در شهرها دیده می‌شوند که سرچشمه هر قسمتش نامعلوم است. تعداد این بناها در شهر ساری در حال افزایش است که معمار و طراح را به این فکر وا می‌دارد که فرهنگ و هویت را به شهر بازگردانند.

۳-۱- فرهنگ

در واژگان فارسی فرهنگ از دو جزء "فر" و "هنگ" تشکیل شده که نخستین بخش آن به معنی جلو، بالا، سر و پیش‌آمده و بخش دوم آن از ریشه اوستایی "تنگا" و به معنی کشیدن، سنگینی و وزن و در مجموع نیز به معنی بالا کشیدن و برکشیدن است (روح‌الامینی، ۱۳۷۷: ۱۱). این کلمه در ادبیات فارسی معانی مختلفی داشته و مترادف با "دانش"، "حرفه"، "علم"، "فنون"، "ورزش‌ها"، "هنر"، "آموختن"، "به کار بستن"، "عقل"، "ادب"، "بزرگی"، "سنجیدگی" و در حال حاضر هم "آموزش"،

"مبادی آداب"، "اهل مطالعه"، "خوش مشرب"، "آشنا با آداب و رسوم"، "بینش و اصول و فروع دین"، "مسائل فکری" و "معارف اسلامی" شمرده شده است (روح‌الامینی، ۱۳۷۷: ۱۱). فرهنگ، سازه‌ای فکری برای تبیین، تدوین، تشریح و توجیه مجموعه پیچیده‌ای از رفتارها، افکار، عواطف و ساخته‌های انسان است و در برگیرنده کلیه آموخته‌ها و عاداتی است که انسان به عنوان عضوی از جامعه کسب می‌کند. درست به همان شیوه که زبان در چگونگی اندیشیدن ما نقش دارد و بدون زبان تفکرات ما جز توده‌ای گنگ و مبهم بیش نبوده است، فرهنگ نیز بستر ساز و متن رویش تفکرات ماست که تأثیرگذار و تأثیرپذیر است (حبیب، ۱۳۸۵: ۱۴).

۳-۲- رابطه فرهنگ و معماری

انسان موجودی چند بعدی است و در هریک از ابعاد وجودی خود نیازها و تمایلاتی است که حرکت و پویایی دائمی را برای او رقم می‌زند. تحولاتی که از ابتدای تاریخ تاکنون در زندگی بشر روی داده حاکی از عرصه‌های گوناگون سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است. هریک از ابعاد روحی و جسمی انسان، امکانات و نیز خواسته‌هایی در اختیار او می‌گذارند که بعضاً در سایر ابعاد نیز تأثیر گذاشته و از آنان تأثیر می‌پذیرند و در نهایت از انسان موجودی منسجم می‌سازند که در عین دارا بودن اجزاء و ابعاد متنوع (کثرت) واجد کلیتی یکپارچه (وحدت) به شمار می‌آید (بهزادپور و همکاران، ۱۳۹۴: ۴). فرهنگ مهم‌ترین عامل انسجام هویت یک جامعه به حساب می‌آید. معماری به عنوان یک پدیده اجتماعی از فرهنگ نشأت گرفته و بر آن تأثیر می‌گذارد و آینه‌ای است از اندیشه‌های انسان در رابطه با فضا، زیباشناسی و فرهنگ جهت‌گیری فرهنگ‌ها همواره بر مبنای فطرت بشری و اندیشه او انجام می‌شود و همین مسیر در شکل‌دهی به فضای زیست و پیدایش معماری موثر است. چرا که این فضا به عنوان یک نیاز بشری مطرح است و این‌گونه نیازها همواره در مسیر عقل و فطرت الهی پاسخ داده می‌شوند. بنابراین معماری را قبل از این که یک تخصص فنی بدانیم یا از نظر هنری به آن بنگریم، باید به جنبه فرهنگی آن توجه کنیم. فضای معماری بر مبنای مفاهیم فرهنگی در عرصه زمان به رشد و تعالی می‌رسد و در بعد مکان تجلی می‌یابد (طالبی، ۱۳۹۵: ۲).

۳-۳- هویت

در ادبیات عرفانی ایران، هویت به ذات مطلق خداوند اطلاق می‌شود. لذا معنی وجود و هستی را برمی‌آورد. ملاصدرا که همه موجودات را ممکن‌الوجود و نسبی می‌داند، هویت را "هویت ساریه" و به معنای فیض رسان به دایره ممکنات دانسته است (تقوایی، ۱۳۹۱: ۲ به نقل از سجادی، ۱۳۷۵). داوود قیصری در مقدمه فصوص‌الحکم، هویت را چنین تعریف می‌کند: «آنچه را شئیت شیء به آن است به اعتبار تحقق، حقیقت گویند و به اعتبار تشخیص، هویت گویند» (سجادی، ۱۳۷۵: ۱۱۵). ریشه لاتین لغت هویت که "ایدنتیتاس" می‌باشد و از دو بخش "ایدم" به معنای همان و "انتیتاس" به معنای وجود و در مجموع به معنای "همان موجود بودن" است، دو معنای ظاهراً متفاوت همسانی و تمایز را دارد؛ که این دو جنبه از هویت مکمل مفهوم آن هستند (تقوایی، ۱۳۹۱: ۲). در رابطه با مسئله هویت محیطی، صاحب نظران مختلف عقاید خود را بیان داشته‌اند و مولفه‌های مختلفی برای این مفهوم در نظر گرفته‌اند. به طور مثال، لینچ برای هویت کارکردهایی مهم در نظر می‌گیرد که عبارتند از کارکردی که می‌توان آن را حس تشخیص نامید. به عبارتی هویت به انسان قدرت تشخیص می‌دهد و به وی کمک می‌کند که بتواند محیط را بخواند و پیش‌بینی کند. اگر محیط فاقد هویت یعنی حس تشخیص و تمایز باشد، محیط قابل خواندن نیست. ولف معتقد است که هویت محیط نتیجه کنش متقابل سه مورد است که عبارتند از:

۱. ترکیب ظاهر و کالبدی نماها؛
۲. عملکردها و فعالیت‌های قابل مشاهده؛
۳. مفاهیم در محیط (دانشپور، ۱۳۸۰: ۵۵).

۳-۴- هویت در اثر معماری

موضوع هویت در اثر معماری موضوعی چالش‌برانگیز است که اغلب نظریه‌پردازان برای تشریح آن از مفاهیم دیگری استفاده کرده‌اند. برخی این مفهوم را معادل روح یا حس مکان در نظر گرفته (نوربرگ شولتز، ۱۳۸۷: ۴۳)، گروهی آن را به عنوان شخصیت فضا (رلف، ۱۳۸۹: ۶۴) و برخی دیگر آن را معادل معنای محیط (ایل، ۱۳۸۷: ۲۷۸)؛ (برودینت، ۱۳۸۸: ۷۵)؛ (لنگ، ۱۳۹۰: ۱۷۰)؛ (لینچ، ۱۳۹۰: ۱۷۲)؛ و گروهی نیز هویت را به عنوان مشخصه‌های کالبدی اثر (فن مایس، ۱۳۸۴: ۱۵)؛ (لینچ، ۱۳۸۹: ۱۲) در نظر می‌گیرند. تعدادی از نظریه‌پردازان، هویت را به عنوان زیر مجموعه معنا یا حس مکان در نظر گرفته (لینچ، ۱۳۹۰: ۱۷۲) و گروهی دیگر روح و معنای مکان را به عنوان زیر مجموعه هویت ذکر می‌کنند (رلف، ۱۳۸۹: ۶۴). با اینکه این تعاریف با یکدیگر تفاوت‌هایی

دارند ولی همه آن‌ها ویژگی‌های خاصی را توضیح می‌دهند که باعث می‌شود محیطی از محیط دیگر متفاوت باشد و به هر کدام معنایی شاخص می‌دهد.

هویت با معنای یک اثر معماری، محصول تعامل و کنش متقابل اجتماعی میان فرد و آن اثر بوده که بر مبنای تعامل میان ویژگی‌های اثر و تصویر ذهنی مخاطب شکل می‌گیرد. هویت و معنای یک اثر معماری دارای سلسله مراتبی است که از قابلیت‌های موجود در آن و میزان ارتباط میان اثر و مخاطب پدید می‌آید و می‌توان آن را در چهار سطح معنایی شامل معنای ابتدایی و شکلی، معنای کاربردی، معنای نمادین و رجوع‌کننده و معنای احساسی و عاطفی طبقه‌بندی کرد. با این وجود هویت و معنای یک اثر به صورت کلیتی واحد و یکپارچه بر مخاطب اثر می‌گذارد (سلیمانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰).

۳-۵- بحران هویت در شهر

بحران هویت که گاهی از آن به "بی‌هویتی" نیز تعبیر می‌شود، در واقع به تقابل هویت یک پدیده با هویت مورد انتظار یا هویت مطلوب از آن پدیده اشاره دارد. بسیاری از فضاها یا عناصر یا حتی بخش وسیع توسعه‌های شهری معاصر، به بی‌هویتی منتصف می‌شوند. در کنار این توصیف، تقریباً همه بافت‌های تاریخی شهرها، علی‌رغم همه اشکالاتشان، بافت‌های با هویت نامیده می‌شوند. مروری اجمالی بر ویژگی‌های آن‌ها و مقایسه این ویژگی‌ها با یکدیگر، نشان می‌دهند که اصلی‌ترین مراتب "بی‌هویتی" در زمینه هویت تاریخی و هویت فرهنگی بروز نموده‌است (نقی‌زاده، ۱۳۹۳: ۵۳).

۳-۶- معماری بومی

بنابر تعریفی که پال البور از معماری بومی دارد، معماری بومی آن گونه از معماری است که از درون جوامع رشد می‌کند و طی زمان خود را با شرایط اجتماعی و اقلیمی و فناوری سازگار می‌سازد و تکامل می‌یابد و با ارزش‌ها، اقتصاد و شیوه‌های زندگی فرهنگ‌هایی که مولد آن‌ها هستند سازگار می‌باشند و یا به طور خلاصه معماری بومی، معماری مردم و معماری توسط مردم و نه برای مردم است (نورمحمدی، ۱۳۸۸: ۱۹). در این تعریف یکی از شاخصه‌های معماری بومی، مشارکت مردم در ساخت این گونه از معماری قابل ملاحظه است و همچنین توجه به ارزش‌ها و همسازي آن همراه با طبع طبیعت است. در جایی دیگر راپاپورت نیز این گونه معماری بومی را تعریف می‌کند: این نوع مسکن بومی تجلی‌آنی ارزش‌های در حال تغییر و نیز تصویرخانه و جهان‌بینی و شیوه زندگی است و حاصل مجموعه‌ای از موقعیت‌هاست ("راپاپورت، ۱۳۸۸: ۲۶). این نوع از معماری نیز هم بر فرهنگ تاثیرگذار است و هم از فرهنگ تاثیر می‌پذیرد. تمامی بناها و آثار برجای مانده از گذشته که در اقلیم و جغرافیای مشخصی ساخته شده‌اند، گواهی تمامی مشخصه‌های مختص همان منطقه بوده‌است. البته که در بسیاری از نقاط مختلف با آب و هوای مشابه، ممکن است آثار معماری متفاوت باشد. در نتیجه می‌توان اظهار داشت که معماری بومی تنها از جغرافیا تاثیر نمی‌پذیرد.

عوامل موثر بر شکل‌گیری معماری بومی:

- ۱- فرهنگ: اعتقادات، باورها، آیین‌ها، دین و مذهب؛
- ۲- طبیعت: اقلیم و جغرافیا؛
- ۳- اقتصاد: تامین معیشت و انواع آن؛
- ۴- اجتماع: ساخت قبیله‌ای، طایفه‌ای و همگن و ناهمگن بودن اجتماع.

۴- یافته‌های تحقیق

۴-۱- معماری بومی مازندران

بناهای خنثی شمالی ایران به دلیل برخورداری از آب‌وهوای معتدل و مرطوب توانسته پذیرای فرم‌هایی باشد که به بهترین صورت ممکن با طبیعت به تعامل و تعادل رسیده‌اند. در معماری بومی مازندران هر جزء، جزئی از کل منسجم است که در تعامل با هم ایفای نقش می‌کنند. مصالح بوم‌آورد، شیوه‌های طراحی و ساخت، ارتباط بناها با یکدیگر و با بستر خود نشان‌دهنده تعادل و پایداری این معماری است. معماری بومی مازندران علاوه بر هماهنگی با محیط طبیعی به ارزش‌های دیگری همانند فرهنگ، هویت، آداب و رسوم و سلسله ارزش‌های اجتماعی نیز اهمیت می‌دهد که این خود به ایجاد پایداری اجتماعی و فرهنگی هم کمک می‌کند (سیدیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۲).

ساخت بنا در اقلیم‌های مختلف مستلزم رعایت نکاتی در جهت ایجاد آسایش حرارتی در ساکنین است. علاوه بر این، این ساخت‌وساز باید با طبیعت سازگاری داشته باشد. بدین منظور، با مطالعه بناهای اقلیم مازندران خصوصیات استخراج گردیده است.

۴-۱-۱- برون‌گرایی

معماری بومی مازندران چنان با طبیعت درآمیخته و با شرایط اقلیمی از جهت بهره‌گیری از کوران هوا و حداکثر استفاده از رطوبت و ایجاد منظر مناسب، هم‌اوا شده است که آن را می‌توان معماری "طبیعت‌گرا" نامید (شاهرودی و گلابچی، ۱۳۸۶: ۵).

شکل ۲: برون‌گرایی (روستای سیف‌کتی قائمشهر).
منبع: نگارنده، ۱۳۹۱.

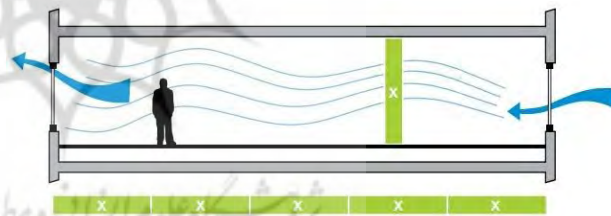
شکل ۱: برون‌گرایی (روستای سیف‌کتی قائمشهر).
منبع: نگارنده، ۱۳۹۱.

۴-۱-۲- فرم غالب و جهت‌گیری بنا

مشکل عمده در مناطق معتدل و مرطوب مازندران، رطوبت زیاد هوا در تمام فصل‌های سال است. از این رو مهم‌ترین عامل ایجاد آسایش در ساختمان‌های این مناطق برقراری و تداوم کوران در فضای داخلی است. لیکن مطابق با تصویر شماره ۳ به منظور استفاده هرچه بیشتر از کوران طبیعی گسترش پلان در طول محور شرقی-غربی لازم به نظر می‌رسد (کسمایی، ۱۳۸۲: ۲۰۳).

شکل ۴: ارتباط با زمین (روستای سیف‌کتی قائمشهر). منبع: نگارنده، ۱۳۹۱.

شکل ۳: ارتباط کشیدگی بنا و ارتفاع بنا برای تهویه طبیعی

۴-۱-۳- ارتباط با زمین

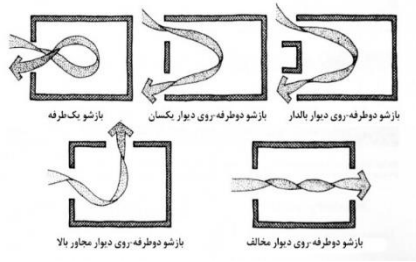
آمیزش معماری با زمین و طبیعت در مازندران هم با تبعیت از آن همراه است و هم با بهره‌وری از آن. مطابق با تصویر ۴ و ۵ به دلیل رطوبت هوا و عمق کم آب‌های زیرزمینی، کف طبقه همکف ساختمان را سعی می‌کنند حتی‌المقدور بالاتر از سطح طبیعی زمین اجرا کنند تا کف بنا از نم و رطوبت زمین فاصله داشته باشد و بتوان از جریان باد که در ارتفاع بالاتر از سرعت بیشتری برخوردار است، بهره‌مند شد.

شکل ۵: ارتباط با زمین (روستای سیف‌کتی قائمشهر). منبع: نگارنده، ۱۳۹۱.

۴-۱-۴- تهویه طبیعی

از آنجا که مشکل عمده این اقلیم، رطوبت فراوان هوا در تمام فصول سال است، مهم‌ترین عامل ایجاد آسایش در ساختمان‌های این مناطق برقراری و تداوم کوران در فضای داخلی است. به گونه‌ای که جریان هوا به منطقه‌ای هدایت می‌شود که افراد در آن ساکن هستند. البته اگر امکان ایجاد کوران وجود نداشته باشد، پنجره‌های بزرگ در خنک‌سازی هوای داخلی هنگام عصر تاثیر بسزایی دارد. به طور کلی اغلب بناهای سنتی، کشیدگی شرقی-غربی دارند که بتوانند از کوران بادهای شمالی و جنوبی حداکثر استفاده را بنمایند (سیدیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۷).

شکل ۶: طرح شماتیک تهویه طبیعی تهویه

شکل ۷: شیب بام (روستای سیف کتی قائمشهر). منبع: نگارنده، ۱۳۹۱.

۴-۱-۵- بام شیب‌دار

فرم سقف‌ها نیز متأثر از شرایط خاص اقلیمی منطقه می‌باشد. به دلیل بارندگی مداوم منطقه، سقف‌ها به صورت شیب‌دار (دو یا چهار شیب با شیب زیاد) در جهت هدایت آب باران به خارج از ساختمان شکل گرفته‌اند.

۴-۱-۶- حس تعلق

حس تعلق به مکان به گونه‌ای به پیوند فرد با مکان منجر می‌شود که انسان خود را جزئی از مکان می‌داند و بر اساس تجربه‌های خود از نشانه‌ها، معانی و عملکردها، نقشی را برای مکان در ذهن خود متصور می‌سازد. این نقش نزد او منحصر به فرد و متفاوت می‌باشد و در نتیجه مکان برای او مهم و قابل احترام می‌شود. یک مکان به دلیل امکان رخداد یک رابطه اجتماعی و تجربه مشترک میان افراد، احساس تعلق و دلبستگی را شکل می‌دهد (پاکزاد، ۱۳۸۸، ۱۲).

۴-۲- نمونه بناهای شاخص شهر ساری

شهر ساری، مرکز استان مازندران که دارای قدمت تاریخی می‌باشد، نمونه‌هایی از آثار شاخص معماری را در خود جای داده‌است که در سطح شهر پخش شده‌اند که عبارتند از:

۴-۲-۱- امامزاده یحیی

شکل ۸: امامزاده یحیی. منبع: نگارنده، ۱۳۹۶.

ابن بنا در مجاورت بقعه سید زین‌العابدین در خیابان جمهوری شهر ساری واقع شده‌است و از زیارتگاه‌های معتبر شهر و جزء آثار تاریخی این شهر به شمار می‌آید. امامزاده یحیی برجی استوانه‌ای با گنبدی هرمی ۱۲ ضلعی به ارتفاع ۱۷ متر می‌باشد. این مجموعه شامل یک بنای قدیمی (تاریخی) و یک بنای جدید (معاصر) است که همان بنای الحاقی است که در زمان قاجار به ساختمان اضافه شده‌است که به لحاظ ساختار، متناسب با بنای مجاور خود نمی‌باشد. برج‌مزار امامزاده زین‌العابدین با گنبد مخروطی هشت ترک آن از لحاظ تزئیناتی، کاشی کاری صندوق و در چوبی نفیس همانند امامزاده مجاور خود جزو مهم‌ترین ابنیه تاریخی ساری به شمار می‌آید (دیان‌سورکی و دیان‌سورکی، ۱۳۹۲، ۲). طراحی و ساخت این دو بنا

شکل ۹: امامزاده زین‌العابدین. منبع: نگارنده، ۱۳۹۶.

۴-۲-۲- برج مزار زین‌العابدین

این برج امامزاده در مجاورت امامزاده یحیی، در نزدیکی میدان ساعت در خیابان جمهوری واقع شده‌است. عناصر عزم‌گرا در نما در برج امامزاده زین‌العابدین بسیار بیشتر از برج امامزاده یحیی است، به طوری که علی‌رغم ارتفاع کم آن، رعنائی و رخ‌نمایی آن بیشتر از امامزاده یحیی می‌باشد. امامزاده زین‌العابدین نمونه شاخص مرحله گذر از شیوه رازی به شیوه آذری است. به طوری که بنا از دور عظمت‌گرایی معماری آذری را دارد ولی از نزدیک تزئینات ریزدانه از عظمت کلی بنا می‌کاهد و مطابق سبک رازی مردم‌وار می‌سازد(همان).

با وجود تمام عناصر بصری نامطلوب که در این مجموعه قرار

دارد، اعم از ترافیک بیش از حد، بازار دست‌فروشان، استفاده از محل به عنوان پارکینگ و عرض ورودی و خروجی کم، این بنا مجموعه‌ای یادمانی به حساب می‌آید تا فایده‌گرا. در نتیجه به عنوان یکی از بناهای شاخص شهر ساری از آن یاد می‌شود. علاوه بر این، با وجود مدرسه شریف‌العلما که تعداد زیادی از ساکنان ساری در گذشته در آنجا به تحصیل مشغول بوده‌اند، هویت ویژه‌ای به این مجموعه بخشیده بوده‌است که البته این مدرسه به منظور گسترش حریم امامزاده، تخریب شد.

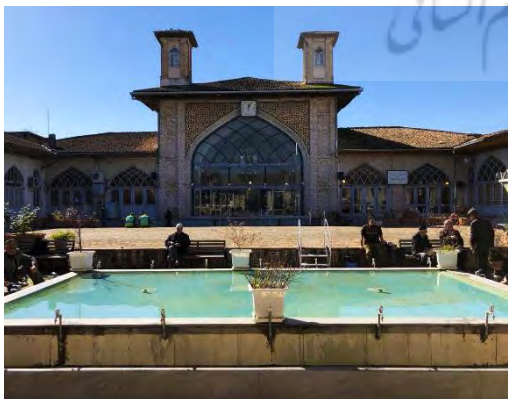
شکل ۱۰: نمای شمالی امامزاده عباس... منبع: نگارنده، ۱۳۹۶.

۴-۲-۳- امامزاده عباس

امامزاده عباس در (شمال شرقی) شهرستان ساری، جاده ساری به نکا در محله آزادگله واقع است. این زیارتگاه یکی از شاهکارهای معماری قرن نهم هجری است. این بقعه به دلیل وجود بر سر مسیر مشهد مقدس سالانه میزبان میلیون‌ها زائر حرم امام رضا می‌باشد. منطقه امامزاده عباس یک لبه طبیعی برای شهر محسوب می‌شود و توانسته با جذب جمعیت و توریست مذهبی باعث رشد و توسعه شهر به سمت شرق گردد. بدنه اصلی این بنا با هشت ضلعی و بر بالای اضلاع، قریب‌های سینه‌کفتری و بالای آن کمر بند هشت ضلعی و بالای آن گنبد هرمی شکل هشت ضلعی این بنا یک قنبدیل طلاکاری شده واقع شده‌است و ارتفاع این بنا ۳۰ متر می‌باشد(عشریه و همکاران، ۱۳۹۵: ۳).

۴-۲-۴- مسجد جامع ساری

مسجد جامع ساری جزو معدود مساجد تک ایوانی ایران است که این سبک از قدیمی‌ترین فرم‌های مساجد کشور می‌باشد. این مسجد با مسجد فهرج یزد و تاریخانه دامغان هم‌عصر است. حیاط مسجد که در واقع هسته مرکزی بنا را تشکیل می‌دهد چهار ضلعی و پوشش تمامی حیاط به وسیله آجرهایی چهارگوش به صورت نره است که هنرمندان معمار به هنگام آجرچینی حیاط از طرح‌های هندسی لوزی شکل و یا قرینه بهره برده‌اند. طراحی این مسجد به صورت دو محوری بوده و فضاهای اصلی روی یک محور اصلی قرار دارند. در معماری سنتی، اصول تقارن محوری از اصول مهم طراحی بوده و به گونه‌ای که تمرکز در نقطه‌ای خاص که عملکرد مهمی مانند گنبدخانه در مسجد، شاه‌نشین در کاخ و ... داشته را به وجود آورده‌است. البته مسجد جامع ساری چون عموماً به‌وسیله مردم و در طول دوره‌های مختلف ساخته می‌شده، دست‌خوش تغییرات

شکل ۱۱: مسجد جامع ساری. منبع: نگارنده، ۱۳۹۶.

۴-۲-۵- مجموعه فرح آباد

شکل ۱۲: نمای مسجد فرح آباد. منبع: نگارنده، ۱۳۹۵.

مجموعه فرح آباد در فاصله ۲۸ کیلومتر از شهر ساری قرار دارد. با توجه به مدارک موجود از دوران صفویه، "طاهان" دهکده‌ای کوچک بود که پس از گسترش به فرح آباد تغییر نام یافت تا جایی که بندری پر رونق و آباد شد و لقب "دارالسور" یا حتی "دارالسلطنه" را به خود اختصاص داد. شهر قدیمی فرح آباد در سال ۱۰۲۰ ه.ق به فرمان شاه عباس بزرگ بنا نهاده شده و بقایای آن در وسعتی حدود ۴۰-۳۰ هکتار خودنمایی می‌کند. این مجموعه متشکل است از: مسجد، رباط، کاروانسرا، کاخ جهان نما، کاخ شاه عباس، بازار، حمام، برج و باروها و پل‌هایی که بر رودخانه بسته شده است. با توجه به شواهد موجود می‌توان نقشه قدیمی آن را همانند شهرهای اصفهان و قزوین دانست (حسن زاده و فرخ زاده، ۱۳۹۶: ۲، به نقل از انوری و همکاران: ۱۳۹۳). مجموعه تاریخی فرح آباد که در عصر صفوی مورد طراحی و احداث قرار گرفته است، از قوانین و مدول‌های طراحی‌های صفویه در ساخت آن استفاده شده است. از آنجائی که تمرکز معماری در آن زمان روی اصفهان و قزوین بوده و این شهرها عمدتاً به عنوان پایتخت مورد انتخاب قرار می‌گرفتند، شاه عباس منطقه مازندران که به دلیل وجود کوه و دریا اطراف آن، مکانی امن به حساب می‌آمد را به عنوان تفرجگاه و استراحت انتخاب کرده و طراحی آن را مطابق با معماری صفویه انجام داده است. از جمله ویژگی‌های کشیدگی رون اصفهانی آن و همچنین میدان مدفون شده آن مطابق با میدان نقش جهان اصفهان می‌باشد.

۴-۲-۶- میدان ساعت ساری

شکل ۱۴: میدان ساعت پس از تخریب برج و احداث حوض و فواره. منبع: بنیامین خدادادی، ۱۳۸۸.

میدان ساعت نام میدانی در مرکز شهر ساری است. این میدان دارای برجی با ساعت عقربه‌ای بزرگ و مجهز به صدای ناقوس است که در سال ۱۳۸۰ به دلیل اعتراض مردم قطع شد. در واقع برج ساعت در سال ۱۳۰۹ ه.ش در زمان پهلوی اول ساخته شد. در سال ۱۳۴۴ به دلیل خرابی برج، تصمیم به تخریب آن گرفته شد اما ساخت برج این میدان در سال ۱۳۵۵ به پیشنهاد سازمان فرهنگ و هنر استان دوباره از سر گرفته شد و در سال ۱۳۵۷ به پایان رسید. محمدعلی حمیدی سازنده این برج می‌باشد. خیابان‌های اطراف با عرضی در حدود ۱۵-۱۲ متر و پیاده‌روها با عرضی در حدود ۲/۵ متر در چهار جهت این میدان به شکل حرف X قرار گرفته‌اند (حسینی و حیدرنتاج، ۱۳۹۵: ۶). ارتفاع برج ساری ۲۵ متر با ویژگی‌های معماری ایرانی و اروپایی بنا گردیده است. بدنه برج به ۳ بند تقسیم شده است که در بند بالا ساعتی که "میر اف نامی" (جد خاندان نعیمی‌های ساری) از روسیه وارد کرده است، نصب شده است. میدان ساعت به دلیل داشتن مرکزیت و شناسا بودن، مهم‌ترین مکانی بوده که به سرعت مورد شناسایی قرار می‌گرفته است و دارای بهترین مکان‌یابی است.

شکل ۱۶: میدان ساعت ساری. منبع: نگارنده،

شکل ۱۵: برج ساعت ساری.
منبع: بنیامین خدادادی، ۱۳۸۸.

۵- معرفی نمونه موردی

بوستان ولایت ساری، پارک موزه‌ای است که با هدف ارتقا سطح فرهنگ و هنر شهروندان در شهرستان ساری و مرکز استان مازندران با تاکید بر باغ ایرانی در مهرماه ۱۳۹۴، احداث آن شروع شد. بوستان ولایت در مکان پادگان سابق ساری جانمایی شده و تعدادی از ساختمان‌های دوره پهلوی که قابل مرمت بوده‌اند، بازسازی و تعدادی از ساختمان‌های جدید طراحی و احداث شده‌اند. در ابتدای ورود، سر درب ورودی اصلی پارک و پس از ورود به محوطه، قدم گذاشتن در مسیر پیاده، روند باغ ایرانی را شاهد خواهیم بود. آب‌نما و سپس آبراه در طول مسیر با مترائ ۳۴۵ متر تا انتهای مسیر روبرو و منتهی به آب‌نما بعدی، راهنمای مسیر اصلی پیاده است. در ادامه مسیر فضاهایی همچون: بانک شهر، ساختمان شورا، ساختمان وزارت امور خارجه، آمفی تئاتر روباز، خانه موسیقی، نگارخانه (گالری)، خانه هنرمندان (خانه معمار، خانه علوم و نجوم، خانه تئاتر و تور ساری‌گردی)، سرای مهر، کتابخانه دیجیتال، سینما، مسجد، خانه دانشوران استان، گنجینه آثار تاریخی ساری، گنجینه تاریخ طبیعی مازندران، موزه مردم‌شناسی، اتاق مادر و کودک، ایستگاه دوچرخه، کلایمکس و تعدادی سرویس بهداشتی را پیش رو خواهیم داشت.

این مجموعه، پروژه بازسازی و بازپیرایی پادگان سابق شهر ساری بوده‌است. محل پروژه در دوران پهلوی پادگان ارتش بوده و در سال ۱۳۸۸ طبق مصوبه مجلس که تمامی مراکز نظامی باید از شهر خارج شوند به دلیل این مصوبه در سال ۱۳۹۰ ارتش درخواست تفکیک زمین کرد و در سال ۱۳۹۲ پادگان به مزایده گذاشته شد و به سرمایه‌گذار واگذار گردید. در حال حاضر (۱۳۹۷) بازسازی و بازپیرایی شده و به بوستان ولایت تغییر کاربری داده است. این پروژه، در منطقه ۱ ناحیه ۴ در ضلع جنوبی بافت مرکزی شهر به مساحت تقریبی ۷ هکتار، قرار گرفته‌است. این زمین با قرارگیری بین چهار مسیر سواره، از شمال به میدان امام حسین (میدان شهرداری سابق)، از سمت شرق به بلوار ارتش، از سمت غرب به خیابان مازیار و از سمت جنوب به میدان راه‌آهن منتهی می‌شود.

همانطور که از معماری گذشته ایران به یادگار مانده است، طراحی اقلیمی علاوه بر مزایای اقتصادی و زیست‌محیطی، موجب ایجاد حس تعلق و چاشنی هویت به اماکن مختلف می‌شود. این برداشت در بناهای قدیمی موجود در شهر ساری به وضوح محسوس است. این حس تعلق و هویت و فرهنگ زمانی تعریف می‌شود که با بردن نام یک شهر، بنای مشخصی در ذهن ساکنین نقش می‌بندند. اما امروزه به دلیل تصمیم‌گیری‌های اشتباه و غیر تخصصی، شمار این بناها در حال کاهش است. جدا از آنکه عناصر هویتی تعدادی از این بناها نیز در حال از بین رفتن است. بدین منظور با نگاهی کنکاشانه به این مسئله، می‌توان با شناسایی عناصر هویت شهر ساری و معرفی بناهای شاخص شهر، به حس تعلق و هویت ساکنین کمک شایانی کرد. در این مطالعه بعد از معرفی بناها، شاخصه‌های مختص شهر ساری و اقلیم مازندران در مجموعه بوستان ولایت معرفی و مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته

است. این یافته‌ها حاکی از آن است که آثاری از المان‌های اقلیم مربوطه در این مجموعه رعایت شده است که در این مطالعه به برخی از آن‌ها پرداخته می‌شود.

۵-۱- موزه

شکل ۱۷: نمای موزه. منبع: نگارنده، ۱۳۹۶.

موزه‌ها، موسسه‌هایی برای جمع‌آوری و نمایش عمومی هر نوع مجموعه، به‌ویژه مجموعه‌های نادر و یا دارای ارزش آموزشی و فرهنگی هستند (هریس، ۱۹۱۷: ۷۴۰). موزه‌ها در هر شهری از جمله اماکنی هستند که مستقیماً ارائه‌دهنده فرهنگ و هویت یک شهر به حساب می‌آیند. بنای موزه‌ها جزء اولین مکان‌هایی هستند که علاوه بر ساکنین، مورد توجه مسافران و توریست‌ها قرار می‌گیرند. از این رو سعی شده است تا تمامی المان‌های فرهنگی و اقلیمی در آن رعایت شود.

مجموعه بوستان ولایت دارای ۴ موزه (موزه فرهنگ بومی،

موزه تاریخ ساری، موزه مهر و سکه و موزه اسناد و نسخ خطی) می‌باشد. در این مجموعه سعی شده است تا کلیات و جزئیات بنا، متناسب با فرهنگ و اقلیم منطقه اجرا شود. هریک از این موزه‌ها (که مشابه هم اجرا شده‌اند)، دارای چوب‌کاری حاشیه سقف معروف به "سرشیر" است که در این موزه‌ها مشخصاً به صورت "سه سرشیر" اجرا شده است. این چوب‌کاری از جمله تزئینات خانه‌های قدیمی منطقه محسوب می‌شده است؛ بدین صورت که با توجه به وضعیت اقتصادی خانواده، فرم این چوب‌کاری‌ها از سرشیر تا سه سرشیر متفاوت بوده است. علاوه بر این جنبه کاربردی هم داشته‌اند؛ بدین صورت که از نفوذ باران از سقف به جداره داخلی جلوگیری می‌کردند.

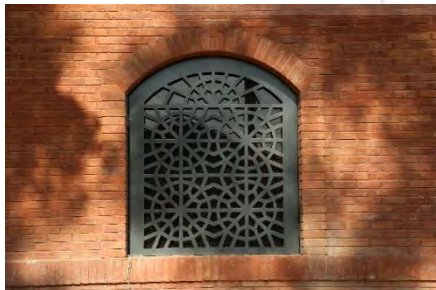
شکل ۱۸: چوب‌کاری حاشیه سقف، سه سرشیر سقف موزه. منبع: نگارنده، ۱۳۹۶.

بنا به طراحی اقلیمی این بناها، تمامی ساختمان‌های این مجموعه کشیدگی شرقی-غربی داشته‌اند. کشیدگی شرقی-غربی یا همان رون کرمانی منجر به ایجاد پنجره‌هایی در دو وجه شمالی و جنوبی شده که این پنجره‌ها کوران و تهویه طبیعی را به دنبال خواهند داشت.

همچنین برای نقش جلو پنجره تمام بازشوهای موزه‌ها در این مجموعه از نقوش سنتی و طرح‌های همراه با گره‌های چینی استفاده شده است. این طرح‌ها در خانه‌های قدیم اقلیم، با مصالح چوبی که از جمله مصالح بوم‌آورد منطقه به حساب می‌آمد و با استفاده از شیشه‌های رنگی اجرا می‌شده است؛ اگرچه که در این مجموعه همان طرح‌ها با الهام از همان پنجره‌ها، با مصالح فلزی در جلوی پنجره

اجرا شده است. دیگر عنصر معماری اقلیم مازندران که در این مجموعه رعایت شده است، اجرای سقف شیب‌دار می‌باشد. این منطقه به دلیل عوامل جوی و جغرافیایی و بارش‌های فراوان، نیاز به مهار آب در ساختمان‌ها دارد. در نتیجه از سقف شیب‌دار به منظور هدایت آب به زمین استفاده می‌شود.

۵-۲- خانه‌های سازمانی

شکل ۱۹: طرح روی پنجره نمای موزه. منبع: نگارنده، ۱۳۹۶.

بوستان ولایت در گذشته کاربری نظامی داشته و دارای ساختمان‌هایی با عنوان خانه‌های سازمانی برای کارکنان بوده است. کاربری این بناها با توجه به طراحی مجدد مجموعه تغییر یافته و هریک از این ساختمان‌ها محتوایی فرهنگی را ارائه می‌دهند که عبارتند از خانه موسیقی، تور ساری‌گردی،

خانه علوم، خانه معمار، خانه گفت‌وگو، نگارخانه، سرای مهر و کتابخانه دیجیتال؛ که با توجه به معماری اقلیمی و

فرهنگی، بازپیرایی شده‌اند. البته برخی عناصر اقلیمی در این بناها رعایت شده‌است که برون‌گرایی از جمله آن‌ها می‌باشد که نتیجه آن اجرای بالکن در طبقه دوم می‌باشد. همچنین سقف‌های شیب‌دار به منظور مهار آب باران اجرا شده و همچنین برای اجرای آن از سفال استفاده شده‌است. تعدد در بازشوها و پنجره‌ها همانطور که در تصویر دیده می‌شود بیانگر وجود تهویه طبیعی در این بناهاست. در استان مازندران بنا به شرایط طبیعی و اقلیمی (آب و هوای معتدل خزری) وجود کوران باد و هوا به آسایش حرارتی هرچه بیشتر منجر خواهد شد. در این بناها نیز اجرای طرح گره‌چینی در جلوی پنجره‌ها دیده می‌شود.

شکل ۲۱: نمای خانه‌های سازمانی. منبع: نگارنده، ۱۳۹۶.

شکل ۲۰: شیب سقف موزه. منبع: نگارنده، ۱۳۹۶.

نتیجه‌گیری

با نگاهی اجمالی به تاریخ می‌توان دریافت که قسمت عظیمی از برداشتی که از نحوه تفکر و زندگی ساکنین یک منطقه می‌شود، مبتنی بر معماری بناهای مختص هر تاریخ می‌باشد. وجود تاریخ در بدنه بناها و همچنین حضور عناصر بومی در عصرهای مختلف، به شهر حس تعلق می‌دهد. در واقع این تاریخ از درون جامعه و طی زمان طولانی به وجود می‌آید و خود را با شرایط اقتصادی و اقلیمی منطبق می‌سازد. متأسفانه امروزه با پیشرفت تکنولوژی و تغییر نحوه زندگی، نه تنها آثار برجای مانده، بلکه حضور فرهنگ و هویت نیز در بناهای تازه‌ساخت کم‌رنگ شده‌است. در این مطالعه علاوه بر تعریف هویت و شناسایی شهر و عناصر اقلیمی موجود در بناهای مختلف این منطقه و همچنین بررسی بناهای شاخص شهر ساری، به بررسی عناصر اقلیمی و هویتی مجموعه بوستان ولایت پرداخته شده‌است. این مطالعه می‌کوشد تا هویت بومی استان مازندران از جمله برون‌گرایی، فرم غالب و جهت‌گیری بناها، تهویه طبیعی، فرم سقف، تزئینات و سایر موارد را در نمونه موردی، مورد تحلیل قرار دهد. با مطالعه این مجموعه دریافت شد که بناهای موجود مثل موزه‌ها و خانه‌های سازمانی و نقوش موجود در این بناها در عناصر مختلف بناها از شاخصه‌های اقلیمی و فرهنگی الهام گرفته‌اند که از جمله آن جهت‌گیری بنا، عناصر مهار آب‌های باران و استفاده از مصالح بوم‌آورد و تزئینات موجود در بناهای گذشته است.

نتایج حاکی از آن است که با زنده کردن عناصر اقلیمی و فرهنگی در بناهای جدید، می‌تواند به هویت شهر انسجام بخشید؛ که نمونه بارز آن را می‌توان در مجموعه بوستان ولایت مشاهده کرد. محققان و تصمیم‌گیران و همچنین تصمیم‌سازان می‌توانند با مطالعه پژوهش‌های مشابه روند بهبود حس تعلق شهر را بهبود ببخشند.

منابع

- ابل کریس، (۱۳۸۷)، «معماری و هویت»، ترجمه فرح حبیب، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، نشر اثر اصلی ۱۹۹۷، تهران.
- انوری بهرام، عمادی اسدالله، طالبی شلیمکی علیرضا، معصومی احمد، اعتمادزاده حسین، کاردگر علی، جمالی سیده شکوفه، یوسفی فریده، سیار کوردی میر عبدالله، محسن پور احمد، (۱۳۹۳)، «ساری کهن شهر ساری»، نشر چشمه، تهران.
- آزادی سروری سارا، شعبانی مسعود، (۱۳۹۶)، «بررسی تأثیرات فرهنگی در شکل‌گیری فضاهای معماری (نواحی مرکزی ایران)»، کنفرانس بین‌المللی تازه‌های مدیریت شهری، عمران و فناوری در معماری مدرن.
- برودبنت جفری، (۱۳۸۸)، «با برودبنت، درباره معماری»، ترجمه نیلوفر رضوی، هدیه نوربخش و کیوان جورابچی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، نشر اثر اصلی ۲۰۰۸، تهران.
- بهزادپور محمد، اکبرزاده اکبر، فتوحی قزوینی محمدمهدی، آشینه زهرا، (۱۳۹۴)، «هنر، فرهنگ و معماری بومی»، همایش ملی عمران و معماری با رویکردی بر توسعه پایدار، تهران.
- پاکزاد جهان‌شاه، (۱۳۸۸)، «سیر اندیشه‌ها در شهرسازی»، جلد شماره ۳، انتشارات شهیدی، تهران.
- تقوائی سیدحسین، (۱۳۹۱)، «از سبک تا هویت در معماری»، نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، دوره ۱۷، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۱، صفحات ۶۵-۷۳.
- حبیب فرح، (۱۳۸۵)، «فضای شهری، بستر تعامل اجتماعی»، فصلنامه معماری فرهنگ، شماره ۲۴.
- حسن‌زاده زهرا، فرخ‌زاد محمد، (۱۳۹۶)، «کنکاشی در معماری شهری مجموعه تاریخی فرح‌آباد ساری در دوره صفویه»، سومین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری.
- حسنی نعیمه، حیدرنتاج وحید، (۱۳۹۵)، «ارائه راهکار برای ایجاد کیفیت فضایی مناسب و تعاملات اجتماعی مطلوب؛ نمونه موردی (میدان ساعت ساری)»، اولین همایش ملی و چشم‌انداز آینده معماری و شهرسازی با رویکرد توسعه پایدار.
- راپاپورت آموس، (۱۳۸۸)، «انسان‌شناسی مسکن»، ترجمه خسرو افضلیان، انتشارات حرفه هنرمند، چاپ اول، تهران.
- رلف ادوارد، (۱۳۸۹)، «مکان و بی‌مکانی»، ترجمه محمدرضا نقصان محمدی، کاظم مندگاری و زهیر متکی، نشر آرمانشهر، نشر اثر اصلی ۱۹۷۶، تهران.
- روح‌الامینی محمود، (۱۳۷۷)، «زمینه فرهنگ‌شناسی تالیفی در انشان‌شناسی، مردم‌شناسی»، چاپ چهارم، تهران: عطار.
- سجادی سیدجعفر، (۱۳۷۵) «فرهنگ اصطلاحات و تعبیرات عرفانی»، جلد ۳، کتابخانه طهوری، تهران.
- سلیمانی محمدرضا، اعتصام ایرج، حبیب فرح، (۱۳۹۲)، «بازشناسی مفهوم و اصول هویت در اثر معماری»، مجله هویت شهر، شماره بیست‌وپنجم، سال دهم.
- سلیمی فاطمه، رستمی راحله، (۱۳۹۵)، «مقایسه مقبره امامزاده یحیی و امامزاده زین‌العابدین از لحاظ فرم و تزئینات»، نخستین کنفرانس ملی معماری شهرسازی جغرافیا و محیط زیست.
- سیدیان سیدعلی، خانپور مهسا، متولی سارا، (۱۳۹۲)، «بررسی راهکارهای فنی اقتصادی تبدیل بناهای مازندران به بناهایی پایدار با رویکرد اقلیمی با ذکر نمونه موردی (ساختمان اداری دانشکده هنر و معماری دانشگاه مازندران)»، مجله هنر تبرستان (گذشته و حال)، دانشکده معماری، دانشگاه مازندران.
- شاهرودی عباسعلی، گلابچی محمود، (۱۳۸۶)، «تکنولوژی و معماری مقایسه تطبیقی تأثیرات تکنولوژی سنتی و مدرن بر انسان و معماری»، اولین کنفرانس اسزه و معماری.
- صفدری حمید، شرافتی‌مقدم زهرا، (۱۳۹۴)، «فرهنگ و نقش آن در شکل‌گیری معماری»، کانون سراسری انجمن‌های صنفی مهندسان معمار ایران، دومین همایش ملی معماری، عمران و توسعه نوین شهری، ارومیه.
- طالبی مریم، (۱۳۹۵)، «معماری و فرهنگ بومی مازندران در ارتقاء کیفیت محیط انسان‌ساخت»، اولین کنگره بین‌المللی معماری هدف، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران، شیراز.
- عشریه روح‌اله، علی‌زاده علمداردهی جواد، طالبی سمسکنده‌الناز، (۱۳۹۵)، «تحلیل و بررسی نقش امامزاده عباس ساری در شکل‌گیری فرم این شهر»، نخستین کنفرانس معماری و شهرسازی جغرافیا و محیط زیست پایدار.
- فن‌مایس پی‌یر، (۱۳۸۴)، «عناصر معماری از صورت تا مکان»، ترجمه دانش فرزین‌فر، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، نشر اثر اصلی ۱۹۸۳، تهران.
- قبادیان وحید، (۱۳۸۷)، «بررسی اقلیمی ابنیه سنتی ایران»، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- قبری سیدکلایی رضا، خانجانی‌فرد سحر، (۱۳۹۲)، «بررسی و تحلیل مسجد جامع ساری»، کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و توسعه پایدار شهری.

- کسمایی مرتضی، (۱۳۸۲)، «اقلیم و معماری، انتشارات خاک»، اصفهان.
- کسمایی مرتضی، (۱۳۸۷)، «پهنه‌بندی و راهنمای طراحی اقلیمی-اقلیم معتدل و مرطوب-استان‌های گیلان و مازندران»، نشریه مهندسی ساختمان و علوم مسکن، شماره ۱۲.
- لنگ جان، (۱۳۹۰)، «آفرینش نظریه معماری (نقش علوم رفتاری در طراحی محیط)»، ترجمه علیرضا عینی‌فر، دانشگاه تهران، نشر اثر اصلی ۱۹۸۷، تهران.
- لینچ کوین، (۱۳۹۰) «تئوری شکل شهر»، ترجمه سید حسین بحرینی، دانشگاه تهران، نشر اثر اصلی ۱۹۸۱، تهران.
- لینچ جان، (۱۳۸۹) «سیمای شهر»، ترجمه منوچهر مزینی، دانشگاه تهران، نشر اثر اصلی ۱۹۶۰، تهران.
- مهدوی‌نژاد گودرزی زهرا، مهدی‌نژاد درزی جمال‌الدین، (۱۳۹۳)، «ارتقاء حس تعلق به مکان مبتنی بر بازشناسی هویت معماری بومی مازندران»، نهمین سمپوزیوم پیشرفت‌های علوم و تکنولوژی، کمیسیون اول: همایش ملی معماری، شهرسازی و توسعه پایدار با محوریت خوانش هویت ایرانی-اسلامی در معماری و شهرسازی، موسسه آموزش عالی خاوران، مشهد.
- نعمت‌الهی عبدالرحیم، نصیری هندخاله اسماعیل، (۱۳۹۴)، «تاثیر فرهنگ بر معماری و شهرسازی بومی»، همایش ملی معماری و شهرسازی بومی، یزد.
- نقی‌زاده محمد، (۱۳۹۳)، «هویت‌شهر (مبانی، مولفه‌ها و جلوه‌ها)»، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- نوربرگ شولتز کریستین، (۱۳۸۷)، «معماری: حضور، زیان و مکان»، ترجمه علیرضا سید احمدیان، تهران: انتشارات نیلوفر.
- نورمحمدی سوسن، (۱۳۸۸)، «درک سرشت فضای معماری، با تامل بر تشابه فضا در سکونت‌گاه‌های بومی»، دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران.
- هریس سیریل، (۱۹۱۷)، «فرهنگ تشریحی معماری و ساختمان»، تهران: انتشارات دانشیار.

